

אוניברסיטת בן-גוריון
הפקולטה למדעי הרוח והחברה
המחלקה לתקשורת

חוברת הדרכה
לכתיבת עבודות סמינריוניות

(גרסה מעודכנת, חורף 2005)

זמנית

תוכן העניינים

3	מבוא
3	1. בחירת הנושא
4	2. היחס בין העבודה הסמינריונית לבין תחום הידע
5	3. סוגים של עבודה סמינריונית - אמפירית או עיונית
6	4. מבנה העבודה
7	(א) מבנה של עבודה אמפירית
8	(ב) מבנה של עבודה עיונית
10	5. קריאת מקורות
10	6. דוגמאות לנושאי מחקר, שאלות מחקר ושיטות מחקר
11	7. כללי הכתיבה המדעית
11	(א) השפה והניסוח
12	(ב) עיגון בשיח האקדמי
12	8. כללי הדפסה והגשה
12	(א) עיצוב העמוד
13	(ב) כללי ציטוט ואזכור מקורות
14	(ג) עיצוב הרשימה הביבליוגרפית
24	9. ספרי הדרכה מומלצים
25	10. שאלות נפוצות (FAQ) ותשובות נפוצות

החוברת הנוכחית אמורה לסייע לסטודנטים להכין עבודה סמינריונית. בנוסף, מומלץ להתייעץ עם המרצה בכל נושא שאינו נהיר. דפי החוברת אינם תחליף למיומנויות

מולדות ולמשאבים אישיים – כשרון, תושייה, סקרנות, יכולת הבעה בכתב וכד', אשר הם הגורמים העיקריים המעצבים את טיב העבודה הסמינריונית.

החוברת הוכנה בידי צוות מורים במחלקה בראשותם של אריה קגן ודן כספי ובעריכתה הלשונית של יעל מימון. עדכון של החוברת נעשה על ידי דן כספי וכרמית ויסליץ בדצמבר 2005. החוברת נותרת "פתוחה", ואתם מוזמנים להעיר ולהציע רעיונות כראות עיניכם. אנו נוסיף ונעדכן בהתאם.

מבוא

מטרתה העיקרית של העבודה הסמינריונית היא לאפשר לסטודנט להתעמק באופן עצמאי בסוגיה המעניינת אותו במיוחד, וכך ללמוד נושא מסוים ולערוך מחקר או מעין מחקר. במלים אחרות, העבודה הסמינריונית מאפשרת לסטודנט להיות תלמיד פעיל או חוקר לשעה קלה ולתרגל כלים של חקר ולימוד אקדמי. במהלך העבודה הסמינריונית מתהפכים התפקידים כך שהסטודנט, אשר היה לקוח ידע של אחרים, נכנס לשעה קלה לנעליו של יוצר הידע.

החיפוש העיקש אחרי חומר ביבליוגרפי, איסוף חומרי גלם והעבודה המאומצת במסגרת זמן נתונה הם חלק מן ההוויה היצירתית של ידע, והיא אינה חפה תסכולים כמו גם סיפוקים בצדם! מבנה העבודה הסמינריונית דומה במידה רבה למבנה של פרסום מדעי, ועל הסטודנט להקפיד על נוהלי ההגשה וכללי הכתיבה המקובלים בעבודה מדעית כפי שיפורטו להלן.

1. בחירת הנושא

כבמרבית המחקרים, גם הנושא לעבודה סמינריונית נבחר לפי מידת העניין האישי. ההנחה היא, שסטודנט אשר נחשף לתחום ידע כלשהו במסגרת הסמינר, ירצה להעמיק דעת בהיבט מסוים או בסוגיה כלשהי. סקרנות אישית וגילוי עניין בנושא אמורים להיות הגירוי המרכזי בבחירת הנושא לעבודה וה"דלק" בתהליך הכנתה וכתיבתה.

כך, בסמינר על תעמולת בחירות, יהיה מי שירצה לדעת על סגנונות תעמולה ומערכות בחירות בדמוקרטיה החדשות במזרח אירופה. כיצד מתנהלות מערכות הבחירות במדינות של מסורת קומוניסטית? האם, ועד כמה חודרת האמריקניזציה, הסגנון האמריקני, למערכת בחירות? ובמיוחד, האם יועצים אמריקניים ומערביים נשכרים

למטה הבחירות של המפלגות הללו ונוכחים בו? כמו כן, האם יש הבדלים בין מדינות הגוש הקומוניסטי לשעבר, למשל, לפי עוצמת המסורת הדמוקרטית לפני עליית הקומוניזם בהן?

בסמינר על עיתונות מקוונת בישראל, יהיה מי שירצה להעמיק ולדעת על עיתונות מקוונת ברוסית. במהלך העבודה, יעלו בין היתר שאלות כגון; במה שונים העיתונים המקוונים ברוסית מן העיתונים המודפסים – בכוח אדם, בתכנים, בהרגלי השימוש? מהם השימושים בעיתונים המקוונים, ומי מפיק אלה סיפוקים מן הגלישה באתרי העיתונים?

בטרם מחליטים סופית על נושא כלשהו, כדאי לבדוק תחילה אם ניתן לאתר חומר קריאה ואם מובטחת נגישות למקורות ולספקי הנתונים הגולמיים. במלים אחרות, כמה חומר וספרים יש על הבחירות בפולין, בצ'כיה, בהונגריה, ברומניה או בבולגריה. כיצד מאתרים את העיתונים המקוונים ברוסית? האם אפשר להשיג מידע ממפעילי אתרים נתונים (למשל על מספר כניסות/קוראים)? לשם כך, דרושה, כמובן, שליטה בשפה הרוסית.

כפי שיפורט בהמשך, הבדיקה הראשונית מסייעת להתרשם מכיווני המחקר האפשריים של הנושא. בשלב זה מתחדדת שאלת המחקר בעבודה - מה רוצים, ובעיקר מה אפשר לבדוק? מהן ההשערות וכיצד ניתן להוכיח אותן? האם מישהו כבר עשה זאת קודם, ואם כן - כיצד ניתן להמשיך או להוסיף על מה שכבר נעשה ו/או ידוע. העיקרון הוא שכל בדיקה וכל מחקר, צנועים ככל שיהיו, אמורים להוסיף לידע הקיים באותו נושא.

על כן, בבואכם לבחור נושא לעבודה, מן הראוי להעריכו לפחות מארבע בחינות:

1. האם ראוי להקדיש חיבור לנושא המוצע? לא כל נושא ראוי למאמץ זה, ובמיוחד לא רצוי להקדיש זמן לחקירתו של נושא נדוש שכבר נבחן דיו.
2. האם יש ספרות מספיקה על הנושא, נתונים ומקורות שיסייעו בכתיבה. נושאים רבים הם אמנם מעניינים ולא-בנאליים, אך אין ספרות מחקר ענפה העוסקת בהם, לפיכך קשה לדון בהם במסגרת עבודה סמינריונית.
3. האם ניתן להתמודד עם הנושא במסגרת עבודה סמינריונית? נושאים מסוימים עלולים להיות קשים ומסובכים מדי, רחבים מדי בהיקפם. אחרים עשויים לדרוש ידע מסוים כמו שליטה בשפות. למשל, מי שבחר נושא המצריך איסוף חומר באמצעות שאלונים, חייב להצטייד במיומנות מתאימה בסקרים ובידע סטטיסטי של עיבוד נתונים כמותיים.
4. האם נושא העבודה הסמינריונית רלוונטי לקורס ולידע הנרכש בו? למשל, מי שמכין עבודה על "מרוץ של מועמדים בלתי ידועים" במסגרת קורס על "תעמולה פוליטית", חייב להתייחס למערכת התעמולה של מועמדים חדשים ולדון בין היתר, במה מתייחדת תעמולת הבחירות של מועמד חדש ובלתי ידוע מזו של מועמד המוכר לציבור.

2. היחס בין העבודה הסמינריונית לבין תחום הידע

בשל אופיו המצרפי של הידע האקדמי, יש לעגן כל נושא של עבודה סמינריונית בתחום ידע כלשהו. כל עבודה אמורה להתייחס לתחום ידע קיים, לשאוב ממנו ולתרום לו. למשל, עבודה על "דפוס הפנאי של סטודנטים באוניברסיטת בן-גוריון" יכולה להתייחס לתחום הידע של תרבות הפנאי. עבודה על מקומונים בבאר שבע יכולה להסתייע בידע על התקשורת המקומית ואף להעשירו. בדומה, עבודה על התכנית "פפוסים" ללא רקע עיוני מתאים, ושאינה מעוגנת במסגרת רחבה יותר (כגון: מגמות תרבותיות, יחסי עדות בישראל, משלבי תרבות או תחום עיון מחקרי אחר), עלולה להיות בלתי משמעותית ובלתי רלוונטית. חשוב לשלב בין תחומי ידע שונים מדיסציפלינות שונות כאשר השאלה עוסקת בנושא בינתחומי. למשל, עבודה על התמודדות עם שכול באמצעות מדיה חדשים וישנים תתבסס על עבודות בתחום השכול והטראומה (פסיכולוגיה וסוציולוגיה), מדיה חדשים (תקשורת ולימודי תרבות) וזכרון (היסטוריה ואמנות). כדאי להדגיש כי במסגרת התיאורטית צריך לשלב בין

תיאוריות שונות שמפרות אחת את השנייה ולא להסתפק בתיאוריה אחת אותה מבקשים ליישם מבחינה אמפירית.

3. סוגים של עבודה סמינריונית - אמפירית או עיונית

במקביל למחקר המדעי, נהוג להבחין בין שני סוגים של עבודה סמינריונית, עבודה עיונית ועבודה אמפירית. כל אחת מהן נשענת על סוג אחר של בדיקה או מחקר.

עבודה עיונית – דיון בסוגיה מסוימת בהסתמך על מחקרים וחיבורים אחרים שנעשו - מעין "מחקר ספרייתי". עבודה עיונית מהווה מעין סיכום הידע הקיים, עם זאת, כל סיכום יכול לתרום בפני עצמו. במלים אחרות, עבודה עיונית תורמת משהו נוסף על הקיים אם באינטגרציה, המשגה ו/או תיאורטיזציה שונות וחדשניות. כך, בעבודה עיונית על השפעת הפרסומת בטלוויזיה על צופים צעירים, יהיה מי שיזהה אסכולות שונות, אם לפי שלבי התפתחותה של הטלוויזיה ואם לפי זהות החוקרים. לא מן הנמנע, שהבדלים בממצאים קשורים לא רק לעיתוי המחקר והתחכום המתודולוגי, אלא גם לרקע המדעי של החוקרים; ממצאיהם של חוקרים מתחום הפרסום והשיווק "מרגיעים" לעומת ממצאיהם של חוקרים מתחום התקשורת או האנתרופולוגיה, כאשר אלה האחרונים מרבים להצביע על ההשפעה המכרעת של הפרסומת בטלוויזיה. **עבודה אמפירית** – במחקר אמפירי (וכמוהו בעבודה סמינריונית מסוג זה) בודק החוקר בעצמו את השאלה, ואוסף נתונים במו ידיו. על כן, עבודה אמפירית מחייבת את החוקר לדאוג לכל שלבי המחקר, החל בבחירת כלי המחקר (שאלון, תצפית, ניסוי או מפתח לניתוח תוכן, דגימה) וכלה בבניית מערך המחקר, איסוף הנתונים הגולמיים עיבודם וניתוחם.

טעות נפוצה, גם בקרב חוקרים מנוסים, היא לגרוס שעבודה עיונית נעדרת מחקר, כשם שטעות היא לבסס עבודה אמפירית רק על איסוף נתונים. כל עבודה עיונית נשענת על מחקר ספרייתי, שבמהלכו נזכרים בספרים, ובוחנים רעיונות ודעות על נושא מסוים. כך, עבודה עיונית העוסקת בהשפעת תעמולת הבחירות על כוונת ההצבעה, מתבססת על מחקר ספרייתי ועל סקירת מחקרים וחיבורים בספרות המקצועית העוסקים בשאלה זו.

לחילופין, במסגרת עבודה אמפירית על אותו נושא ("השפעת תעמולת הבחירות על כוונת ההצבעה"), עשוי הסטודנט לנסות להשיב לשאלה באמצעות בדיקה אמפירית, למשל, לראיין בוחרים ולבדוק אם מי שנחשף לתעמולת בחירות מצביע אחרת מעמיתו שלא נחשף אליה? גם במקרה של עבודה אמפירית, חייבים להציג מסגרת תיאורטית ומחקרית נרחבת שמתייחסת למה שנבדק בעבר ונתפרסם, לפחות משני טעמים; ראשית, כדי לא לעסוק לריק בשאלה שכבר נבדקה ויש עליה מענה. שנית, כדי ללמוד מן הזולת על אופן בדיקת השאלה. ייתכן שעיון מוקדם בספרות המקצועית בתחום הידע, יכוון את החוקר הצעיר למקד את השאלה למה שטרם נבדק, כמו מה בין תעמולת הבחירות לבין כוונות ההצבעה של סטודנטים? במקרה כזה, תוכל הבדיקה לבחון אם השפעת התעמולה על הסטודנטים דומה להשפעתה על כלל אוכלוסייה או שונה ממנה.

4. מבנה העבודה

בעבודה סמינריונית כבחיבור או מאמר מדעי, אפשר לזהות מבנה קבוע (דוגמאות לשער ולתוכן העניינים ניתן למצוא בסוף החוברת) בהבדלים המתחייבים מאופייה (עיונית או אמפירית). כל עבודה סמינריונית אמורה לכלול את המרכיבים הבאים (אלא אם כן, יש הנחיות אחרות):

- **שער** - על השער יופיעו שם המוסד האקדמי ושם המחלקה, שם העבודה, סוג העבודה (רפרט, עבודה סמינריונית), שם הקורס, שם המרצה, שם המתרגל (אם יש), שם הסטודנט, מספר תעודת הזהות ותאריך ההגשה (ראו תבנית לדוגמה בעמ' 19).

- **תוכן עניינים** - יופיע מיד אחרי השער ויפרט את תוכן העבודה ואת העמודים בהם ניתן למצוא פרק מסוים או נספח (ראו תבנית לדוגמה בעמ' 20).

- **מבוא**

- **פרקי העבודה** - משתנים בין עבודה אמפירית לעיונית, כפי שיפורט להלן.

- **סיכום**

- **הערות** (אופציונלי) - כל מידע אשר חיוני להבהרת דבריכם, אך מפריע לרצף הקריאה. יש למספר את ההערות במספרים רצימים. אם ישנן הערות רבות ניתן להתחיל מספור חדש בכל פרק. ההערות יובאו בשולי העמוד או בסוף העבודה.

- **רשימה ביבליוגרפית** (ראו דוגמה בעמ' 17-18).

- **נספחים** (אופציונלי) - כל טקסט (כתוב, מגנטי, אלקטרוני, מצויר) אשר מסייע, לדעתכם, להבנת דבריכם ולחיזוקם. הנספח אינו חלק מהעבודה, לכן הוא מופיע אחריה כטקסט עצמאי, והקורא רשאי לעיין בו על מנת להבהיר לעצמו סוגיות לא מוכרות.

א. מבנה של עבודה אמפירית:

עבודה סמינריונית אמפירית מכילה על-פי-רב את החלקים הבאים:

1. הקדמה/פתח דבר – הכולל הבהרות לגבי השיקולים בבחירת הנושא, "וידוי אישי" על חבלי המחקר והכתיבה ושלמי תודה.
2. מבוא – פרק המציג את נושא העבודה, מטרותיה, שאלות המחקר והשערות. כמו כן, במבוא דן הכותב בחשיבות המחקר ובתרומתו האפשרית למאגר הידע הקיים בתחום המחקר. בפרק זה מוצג הרציונל התיאורטי של העבודה וכן מוצגות באופן תמציתי המסגרת התיאורטית ושיטת המחקר. המבוא הוא מעין כרטיס ביקור של העבודה. מכיוון שכך, יש חשיבות לכתיבה מעניינת ומזמינה, כבר בתחילת העבודה, שתגרום לקורא לרצות להמשיך לקרוא את שאר חלקי העבודה.
3. **הרקע העיוני** – כל חיבור מדעי או עבודה סמינריונית מתחילים בסקירה של ספרות מקצועית, מעין תעודת הזהות האינטלקטואלית. זוהי מסגרת ההתייחסות, ממנה מפליג החוקר ואליה הוא שב בסיום העבודה. בפרק זה, מוצגות הספרות המחקרית והתיאורטית הקיימות בתחום המחקר. בבואנו להציג מחקרים קודמים שנעשו בתחום, יש לשים דגש על מחקרים עדכניים ואחרונים שנעשו, כמו גם להתייחס למחקרים פורצי דרך. למרות שמדובר בעבודה אמפירית, יש להתייחס ברקע העיוני גם למסגרת התיאורטית המשמשת בסיס לעבודה. במלים אחרות, יש להציג תיאוריות מרכזיות רלבנטיות וטקסטים קאנוניים. בעבודה אמפירית, יסיים הכותב פרק זה כשהוא מתמקד באותם פריטים ביבליוגרפיים אשר מובילים לניסוחה של שאלת המחקר. בהמשך יתנסחו ההשערות המרכזיות על המשתנים העיקריים שבהן, תוך אבחנה בין המשתנים התלויים והמשתנים הבלתי תלויים, ובמקרה הצורך, גם משתנים מתערבים.
4. **מערך המחקר** – בפרק זה מוצגת שיטת המחקר, שנבחרה לשם בחינת ההשערות המחקריות, והנימוק לבחירתה. הכותב יציג את הכלי באמצעותו

נאספים הנתונים ותאור שדה המחקר. אם מדובר במדגם, יש להבהיר מהי אוכלוסיית המחקר, מהי אוכלוסיית המדגם וכיצד נערך המדגם על יתרונותיו ומגבלותיו. פרק זה נועד לאפשר לחוקרים אחרים לשחזר את מערך המחקר באופן מלא או חלקי. כמו כן, נועד פרק זה לאפשר לקורא להעריך את תוקפו של המחקר וממצאיו. לכן, יש להציג את שיטת המחקר באופן בהיר, שקוף ושיטתי. כמו כן, יש לנמק כל שלב במחקר.

5. **ממצאי המחקר** – חלק זה מהווה את לבה של העבודה הסמינריונית ובמידה רבה משמש כ"חלון הראווה" שלה. בחלק זה מוצגים בהרחבה הממצאים אליהם הגיע הסטודנט במחקרו. הצגת הממצאים נעשית תוך התאמה לעיקרי שיטת המחקר. כלומר, אם שיטת המחקר שנבחרה היא ראיונות עומק, בפרק זה יוצגו ציטוטים נבחרים מתוך ראיונות אלה. המטרה היא לספק דוגמאות שיביאו להבנה טובה של הסוגיה הנידונה. לעומת זאת, אם שיטת המחקר היא כמותנית, יוצגו הממצאים בצירוף לוחות, תרשימים וגרפים (קוראים מיומנים מסתפקים, לעתים, בעיון בהם כדי לגלות אם ההשערות התאמתו או הופרכו). חשוב לזכור, לא כל הנתונים ראויים להצגה ולדיווח. חוקר מיומן, וכמוהו כותב עבודה, נדרש למלאכת ברירה קפדנית ואף "כואבת". בעבודה מוצגים רק הנתונים העיקריים והרלוונטיים למערכת ההשערות.

6. **דיון** – פרק זה נועד לנתח בעבור הקורא את המשמעות של הנתונים שנאספו והוצגו תוך קישור הממצאים עם השערות המחקר והספרות המחקרית/תיאורטית שהוצגה קודם לכן. בפרק זה יראה הכותב האם ובאיזה אופן מתיישבים או סותרים הממצאים את השערות המחקר, ואת ממצאי המחקרים הקודמים שהוצגו בעבודה. במידה שיש חוסר הלימה בין הממצאים להשערות המחקר ולמצאי מחקרים קודמים, ינסה הכותב לספק הסברים אפשריים.

7. **סיכום ומסקנות** – החלק החותם וסוגר מעגל. בחלק זה נערכת הערכה על ההלימה בין ממצאי המחקר לבין ההשערות תוך התייחסות למסגרת העיונית ולנקודת המוצא ממנה החל החוקר. על החוקר לבחון את ההשלכות התיאורטיות, ולעתים אף היישומיות של הממצאים, עד כמה תרם המחקר לביצור הידע העיוני, העשירו או איתגר אותו. נהוג לסיים את המחקר בהתוויית נושאים וכיוונים למחקר המשך, כמו להבליט פעם נוספת את הקשר בין המחקר הבודד לבין גוף הידע העיוני.

מן הראוי לציין שיש עבודות אמפיריות המתבססות על נתונים שכבר נאספו בידי אחרים, ועל כן אין צורך לבנות כלי לאיסוף או לעסוק באיסוף נתונים. למעשה, חוקר נבון משכיל לנצל נתונים קיימים שנאספו בידי אחרים. כך, מי שמעוניין בניתוח מגמות חשיפה לטלוויזיה לאורך שנים, יכול לערוך ניתוח של נתוני הרייטינג הקיימים ונגישים לכל.

ב. מבנה של עבודה עיונית:

מבנה העבודה העיונית "גמיש" יותר, ומורכב משלושה חלקים עיקריים – מבוא, לב העבודה וסיכום. עיקר השוני מצוי בלב העבודה. המבנה כולל מספר פרקים משתנה בהתאם לנושא ולהיקף הטיפול בו. כאמור, עבודה עיונית מסתמכת על מחקר "ספרייתי". הנבירה בחיבורים מעלה את מכלול ההיבטים של הנושא והידע שנצבר אודותיו. הכותב מבקש סיוע במסגרת עיונית רחבה אשר מנחה ומאירה את הסוגיה הספציפית הנדונה בעבודה.

1. **המבוא** - אינו שונה ברוחו ממבוא לעבודה סמינריונית אמפירית, ר' לעיל. למרות השם נכתב המבוא, בדרך כלל, דווקא ב... סיום העבודה, היינו, כשהכתיבה של שאר החלקים הושלמה. שכן המבוא מאפשר מעין "חשבון נפש", ואמור להציג בתמציתיות את הרקע התיאורטי לעריכת המחקר, את הספרות הרלוונטית ואת שאלת המחקר.

2. **גוף העבודה** – ראשי הפרקים מתנסחים במהלך לימוד הסוגיה על היבטיה השונים. כך, ניתן לעצב את פרקי העבודה לפי סדר כרונולוגי או לפי סדר של גורמים ותוצאות, בעיקר בעבודות העוסקות בהיבטים היסטוריים-התפתחותיים. לדוגמא, בעבודה על התפתחות האינטרנט בחברה המערבית, רצוי לאתר תחילה עוגן עיוני לסקירת הספרות, כגון הגישה הטכנולוגית הדטרמיניסטית או המודל ההיסטורי של התפתחות אמצעי התקשורת. בפרק הראשון יידונו שתי המסגרות באופן השוואתי, ובהמשך אפשר שהכותב ימצא דרך לגשר ביניהן כאמצעי לנתח את התפתחותו של האינטרנט. הפרקים הבאים ינתחו את התפתחות האינטרנט לאור המסגרת העיונית הנבחרת. יהיה זה ניתוח כרונולוגי לפי הסדר ההיסטורי או ניתוח לפי נושאים שונים, למשל, היבט טכנולוגי, היבט כלכלי, היבט תרבותי וכיוב'. בכל מקרה, מומלץ להימנע מלהתחיל מבראשית, למשל להציג מודלים בתקשורת ומיונים של אמצעי תקשורת.

3. **מסקנות ודיון** – בדומה לדיון בעבודה אמפירית, ניתן להקדים ולסכם את המסקנות על ההשלכות העיוניות הרחבות. בפרק זה הכותב למעשה מציג את המענה לבעיה שהוצגה במהלך העבודה. כמו כן, מתייחס הכותב לשאלות שעדיין נותרו ללא מענה וחשוב לדון בהן במחקר עתידי. במקרה של האינטרנט, ניתן להעריך עד כמה המודל היטיב להסביר את התפתחותו או שמא, לאור הנגלה מן הניתוח, יש מקום לעיין מחדש במודל, להוסיף לו שלבים או לבחון את הנחות הדטרמיניזם. פרק הסיכום חוזר על סוגיות מרכזיות שנידונו במהלך העבודה ומכאן שאין מקום לחזור באריכות על טיעונים שהועלו קודם לכן. כמו כן, בפרק הסיכום יש להקפיד על הצגת טיעונים תיאורטיים ומחקריים שהוזכרו ולא כאלה שנידונים לראשונה.

ראשי פרקים – ראשי הפרקים מתנסחים במהלך הקריאה ולימוד הסוגיה. לפעמים, יש ומקדימים לנסח את ראשי הפרקים כעזר לחיפוש חומר. בכל עבודה, יש שלב שבו מצטיירים ראשי פרקים כמכלול ההיבטים של הסוגיה. במידה רבה, עבודות נבדלות זו מזו ביכולתו האישית של הכותב "לראות" את ראשי הפרקים, כאשר יש מי שרואה נושא מחמישה היבטים וזולתו יסתפק בשלושה.

כתיבת ראשי פרקים תסייע לכם להכין מתווה כללי של העבודה כבר בשלב מוקדם. יש להניח שראשי הפרקים שתחברו ישתנו פעמים אחדות במהלך העבודה. לפיכך, אל תיכנסו לפירוט רב מדי, וזכרו - רעיון טנטטיבי, אינו קדוש.

שימו לב, כי זוהי תחילתו של תהליך שיימשך לכל אורך הכנת העבודה. ראשי הפרקים שתכתבו יבטאו את התפיסות הראשונות שגיבשתם לגבי הנושא. בשלב הבא ינחו תפיסות אלה את איסוף חומר המקורות וספרות המחקר. ניסוח ראשי הפרקים הוא לעתים תהליך גמיש ומתמשך. על פי רוב, ראשי הפרקים לובשים את צורתם הסופית רק עם השלמת המחקר. החלוקה לפרקים צריכה להיות הגיונית - על כל פרק לטפל בשלב שונה של הטיעון או בהיבט אחר שלו. מחד, אין לפצל נושא אחד לשני פרקים שלא לצורך. מאידך, אין צורך לדחוס שני נושאים שונים או שני שלבים נבדלים לפרק אחד.

בכותבכם את ראשי הפרקים, זכרו את ההנחיות שלהלן:

- יש לפרק את הנושא למרכיביו ההגיוניים. כותרת העבודה אינה יכולה לשמש כאחד מראשי הפרקים.
- על ראשי הפרקים לכסות את כל הנושא שבחרתם ורק אותו.
- על ראשי הפרקים להיות צמודים באופן הדוק לשאלה או לשאלות המחקר.
- על כל ראשי הפרקים להיות במעמד שווה, כלומר, שום ראש פרק אינו יכול להיות סעיף של ראש פרק אחר (מובן שראשי הפרקים יכולים לכלול סעיפי משנה).
- יש להימנע מראשי פרקים צולבים (ראשי פרקים שתוכניהם חופפים).
- ארגון החומר לפי ראשי פרקים כרוך לעתים קרובות בהתלבטות קשה, והוא משתנה שוב ושוב במהלך העבודה עד להתגבשותה בצורתה הסופית.

5. קריאת מקורות

תהיה העבודה אמפירית או עיונית, חייבים להסתייע ולקרוא ספרות מקצועית. רשימת הקריאה עשויה לשמש כנקודת המוצא ממנה "מפליגים" ומחפשים חיבורים רלוונטיים בספרייה. החיפוש בספרייה, ככל שהוא מתיש, מתסכל ואולי גם משעמם, הוא חלק מן העבודה. למעשה, כל חיבור נמדד גם לפי יכולת הכותב לאתר את מירב החומר הרלוונטי לנושא. החיפוש אחרי הביבליוגרפיה משול לתחקיר בלשי, שבמהלכו מתוודע הכותב לחיבורים נוספים בנושא הקשורים לאותו מחבר, לאותה אסכולה או לאותו כתב-עת. בהקשר זה, חשוב לאתר את החוקרים ואת כתבי העת הרלוונטיים. ניתן להתחיל את פעולת החיפוש מעיון ברשימת הקריאה בקורס ומהתייעצות עם המרצה.

6. דוגמאות לנושאי מחקר, שאלות מחקר ושיטות מחקר

- נושא המחקר: טלוויזיה קהילתית.
- שאלת המחקר: מהו תפקיד הטלוויזיה הקהילתית בהבניית של הקהילה הקיבוצית?
- שיטת המחקר: שאלונים לחברי הקיבוץ שיבחנו את הצרכים המסופקים באמצעות הטלוויזיה, מה מקומה של הטלוויזיה בחיי החברים בקיבוץ, וכן ניתוח תוכן של תכניות הטלוויזיה אשר באמצעותו יאופיינו התכנים המשודרים; למי הם מיועדים, מהו סדר היום ואיזו קהילה "אמורים" לשקף.
- נושא המחקר: ייצוג קבוצות מיעוט בתקשורת.

שאלת המחקר: כיצד הוצגו נשים מעדות המזרח בפרסומות בקולנוע בשנים 1999-1960?

שיטת המחקר: ניתוח סמיוטי של מדגם פרסומות משנים אלו, תוך התייחסות לפרמטרים כמשלב (מאפיינים לשוניים), לבוש, תפקידים ועוד.

- נושא המחקר: אמצעי התקשורת ואלימות בארועי מחאה.

שאלת המחקר: כיצד משפיעה נוכחות התקשורת בארוע מחאה על אופי הארוע ועל גילויי אלימות?

שיטת המחקר: תצפית משתתפת בארועי מחאה בהם יש נוכחות של תקשורת וארועים בהם אין נוכחות תקשורתית.

- נושא המחקר: מושג הילדות.

שאלת המחקר: האם השתנה מושג הילדות במעבר מהעידן המודרני לעידן הפוסט-מודרני וכיצד?

שיטת המחקר: ניתוח תוכן של כתבי-עת בנושאי גידול ילדים והורות. השוואה בין שנות ה-50-60 לבין שנות ה-90.

7. כללי הכתיבה המדעית

טקסט אקדמי ראוי יאופיין בדיוק ובבהירות, ויעוגן בשיח האקדמי. להלן מספר המלצות שימושיות.

1. השפה והניסוח

- שפה פשוטה ובהירה, ללא "קישוטים", ללא התחכמויות, ניסוח פשוט. על הכותב להשתדל להיות בהיר ונהיר, עד כמה שאפשר, לקוראיו.
- כדאי לצמצם את ההדגמות למקרה אחד או שניים ולהמעיט בפרטים, על מנת לא לאבד את חוט המחשבה ואת מהלך הטיעון. פירוט מוגזם שאינו משרת את הטיעון, מעיד על כך שאין למחבר מה לומר.
- יש להציג את הדברים בצורה מסודרת, לא לדלג משלב לשלב. על כל טענה לנבוע מהטענה הקודמת, מתוך הממצאים או מתוך התבססות על מחקרים אחרים.
- יש להקפיד על מסירת מידע מדויק ומלא. אין להשתמש רק בחלקים ה"נוחים" של הממצאים או של מחקרים אחרים, חובה לציין גם את הממצאים ואת הטענות המנוגדות לטענת הכותב ולהתמודד עימם. ברוב המקרים, טענה ש"עונה על הכל" היא תוצאה של נאיביות מעושה.

- אין להשתמש בגילויים של מעורבות אישית, עבודה אקדמית היא אינה גילוי דעת פוליטי. במקרים של מינוח טעון-אידיאולוגית יש להשתדל להשתמש במינוח הנייטרלי ביותר. יש להימנע מביטויים כגון; לדעתי, אני סבור, וכד'.
- אין לכתוב פסקאות של שני משפטים בלבד. אין להשתמש בסימני קריאה. יש להקפיד ולהשוות ברמות שוות, וכשמתייחסים לדבר מה כאל "גבוה", "בולט" או "חסר", יש לקשרו למדד אובייקטיבי - "גבוה יחסית ל...", "חסר בהשוואה ל...", אחרת מדובר בשיפוט אישי.
- מינוח חדש או לא מוכר יוסבר כשמשמשים בו בפעם הראשונה. אין לשלוח את הקורא כל פעם למילון. מינוח מעורפל מקשה על הבנת הרעיון ולכן פוגם בטענה.

2. עיגון בשיח האקדמי

- בסופה של כל טענה אשר נלקחה ממאמר אחר יש לציין את המקור באמצעות שם המחבר ובציון השנה (כמקובל בכללי הציטוט). בציטוט ישיר יש להקפיד על אזכור מספר העמוד ממנו לקוח הציטוט. יש להקפיד על דיוק בדיווח הטענה עליה מסתמכים, ללא עיוותים, השמטות, או השלמות. אם רוצים לפתח את הטענה בטיעון הגיוני תוך הסתמכות על מקור אחר או על נתונים אמפיריים, יש לעשות זאת אחרי האזכור, פן תיוחס הטענה למקור המאזכר. חשוב להדגיש כי עבודה טובה תתבסס על מקורות ראשוניים ולא משניים, ככל הניתן.
- עבודה טובה תשאב את בסיסה התיאורטי ממספר מקורות, מגישות שונות ומתקופות שונות, כמו כן, כפי שצוין קודם לכן, עליה להיות מעוגנת ורגישה למחקר המאוחר. אין זה אומר שיש "לדחוף הכל" לבסיס התיאורטי, אלא כי המודעות לדעות שונות תאפשר ניתוח טוב יותר מתוך בחירה מרובה יותר. "יציבות" העבודה היא קודם כל פונקציה של "רוחב הבסיס" התיאורטי שלה.

8. כללי הדפסה והגשה

א. **עיצוב העמוד** (מוגש עם הסבר להגדרות Word):

- (1) העמוד יודפס באותיות **בגודל 12** (עיצוב/גופן, מומלץ David),
אנגלית גופן **בגודל 11** (מומלץ Times New Roman).
- (2) יש להדפיס **ברוח כפול** (עיצוב / פיסקה / מרווח בין שורות).
- (3) מכל צד של העמוד יש להשאיר שוליים של **3 ס"מ** (קובץ / הגדרות עמוד / שוליים

/

להגדיר 3 ס"מ בארבעת המקומות).

4) אם העבודה מוגשת בכריכה (וברוב המקרים זה כך), יש להשאיר שוליים של 1.5 ס"מ

מימין בנוסף לשוליים הרגילים (קובץ / הגדרות עמוד / שוליים / לסמן שוליים לכריכה עברית / להגדיר 1.5 ס"מ).

5) מומלץ למספר את העמוד למעלה, במרכז או בצד (הוספה / מספרי עמודים).

6) הגדרות אלו נותנות לנו עמוד תקני, נאה ונוח לקריאה, **בן 28 שורות**.

7) כדאי להמעיט בשימוש בהדגשות למיניהן, אחרת הן לא תורגשנה כשצריך אותן.

ב. כללי ציטוט ואזכור מקורות

אזכור מקורות הוא לב לבה של הכתיבה האקדמית ובכך ייחודה מסוגי כתיבה אחרים – עיתונאית, ספרותית או פובליציסטית. הקפדה על כללי הציטוט מעוגנת באופיו המצרפי של הידע המדעי. וכפי שנכתב במקורותינו: **"כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם"** (אבות וו), ולא בכדי! כבכל תורה, בעל פה או בכתב, ההנחה היא שכל חוקר (וגם הסטודנט) מוסיף לבית הידע הכולל, וזאת מתוך מתן אשראי, קרדיט, לאלה שקדמו לו. במלים אחרות, הציטוט המדויק של המקורות וציון מראה המקום מדגישים את חלקו של הכותב לבית הידע. בדרך זו הוא מטביע את חותמו הצנוע באמצעות החיבור הבודד. ציטוט מרושל עלול לגרום לאי-נעימות, שכן בהעדר ייחוס מדויק של דברים, עלולים אלה להתפרש כשייכים לבעל החיבור וכפרי עטו.

העיגון בשיח האקדמי מתבצע באמצעות אזכור המקורות במהלך הטקסט. ישנן דרכים שונות לצטט מקורות. בהמשך, נבהיר את השיטה המקובלת בקהילת החוקרים במדעי החברה, והידועה כסגנון APA, ראשי תיבות של האגודה לפסיכולוגיה האמריקנית. כמובן, שאפשר להשתמש גם בכללי אזכור וציטוט אחרים, ובלבד שתישמר העקביות לאורך כל החיבור.

לפי השיטה המומלצת כאן, האזכור מתבצע בסוגריים, בציון שם המשפחה של המחבר/ים ובציון שנת הוצאה לאור. בכתבים קלאסיים או בכתבים ששנת הוצאה הראשונה חשובה, יצוינו הן שנת הוצאה הראשונה והן שנת הוצאה של הספר. ציטוט ישיר יבוא בשפה שבה הוא מופיע בטקסט, ויצוין מספר העמוד. להלן דוגמא ([בכתב נטוי] לאופן האזכור, לא לאופי הטקסט):

חיזוק לטענות חוקרי התרבות ניתן למצוא לאחרונה דווקא מכיוון הפסיכולוגיה, ברונר (Bruner, 1990) מדבר על 'פסיכולוגיה עממית' - מיתוסים ואמונות המשותפים לקבוצה תרבותית מסוימת ומעצבים את חשיבתה. כאן הכוונה לא לתבניות הנרטיביות הנוקשות של פרופ (Propp, 1928/1968), ואפילו לא של לוי-שטראוס ((Levi-Strauss, 1977), אלא להשתמעויות התרבותיות הרחבות, יותר בסגנונו של ברת (1998/1957):

"...the culturally shaped notions in terms of which people organize their views of themselves, of others, and of the world in which they live."

(Bruner, 1990, p.137.)

אך מה קורה ב"מציאות" של מוצרים תרבותיים מותאמים, המעוצבים כך שיפנו למספר קהלים שונים מפולחים מראש (Nelson, 1996), ולא דווקא נושאים את הנרטיבים של כל קהל-פניה "במלואם", אלא מהווים מעין פאסטיש-נרטיבי?

כל המחקרים שאזכרתם במהלך הכתיבה, ואך ורק הם, יובאו ברשימה הביבליוגרפית בסוף העבודה. אין להוסיף ספרים או מאמרים שקראתם בדרככם לעבודה והחלטתם שאינם מתאימים. אין זה נאה "לנפח" את הרשימה הביבליוגרפית בפריטים שאינם קשורים; העיגון התיאורטי נמדד לפי איכות העבודות עליהן הסתמכתם ולא לפי כמותן.

ג. עיצוב הרשימה הביבליוגרפית

למרות שבמהלך האזכור בגוף הטקסט לא נראה הבדל בין מאמר לספר, משתנה הרישום הביבליוגרפי בהתאם לסוג הפרסום. יש להקפיד לרשום מאמר כמאמר וספר כספר, על מנת שהקוראים יוכלו להתחקות אחר מקורותיכם. הרשימה הביבליוגרפית תסודר לפי סדר הא"ב ולאחר מכן לפי סדר ה-ABC, על פי שמות המשפחה של המחברים. ישנם שלושה סוגים עיקריים של פרסום: ספר, מאמר מכתב עת ומאמר מספר ערוך.

להלן כללי הרישום:

שם המשפחה - ירשם במלואו.

שם פרטי ושמות אמצעיים: רק האות הראשונה, ואחריה נקודה.

אם יש כמה מחברים, הם יירשמו באותה צורה.

שנת ההוצאה - בסוגריים, אחריה נקודה.

ישנם מספר קיצורים מקובלים בהם יש להשתמש, על פי הצורך:
 (עורך) - (Ed.) עמ' - p. (לציון עמוד אחד)
 (עורכים) - (Eds.) עע' - pp. (לציון שני עמודים ומעלה)
 בתוך - In ואחרים - et al.

קיצורים נוספים באנגלית:

chap.	chapter
ed.	edition
Rev.ed.	Revised edition
2 nd ed.	Second edition
Trans.	Translator (s)
n.d.	no date

מכאן מתחילים ההבדלים:

1. ספר:

שם מחבר (שם משפחה ואות ראשונה של שם פרטי), שנת הפרסום בסוגריים ולאחריה נקודה. שם הספר (עם הטייה) ואחריו נקודה. בסוף-מקום ההוצאה לאור והשם.

שם הספר - במלואו, עם הטייה, כולל הכותרת המשנית. מקום ההוצאה, אחריו נקודתיים ואחריהם שם המו"ל (בשם המו"ל כל האותיות למעט אותיות הקישור תהיינה גדולות). בסיום ההפנייה יש להוסיף נקודה.

דוגמאות:

כספי, ד., ולימור, י. (1992). *המתווכים: אמצעי התקשורת בישראל 1948-1990*.

תל אביב: עם עובד.

Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*. Stanford, CA: Stanford University Press.

2. מאמר מתוך ספר ערוך:

שם מחבר המאמר ושנת הפרסום. שם המאמר במלואו, אחריו נקודה, אחריה המילה **בתוך** באנגלית – In שם עורך הספר (שימו לב: הפעם מתחילים עם האות של השם הפרטי ולאחריה ציון שם המשפחה) בציון המילה (**עורך**) או (**עורכים**) בסוגריים. באנגלית - (.Ed) או (Eds.) אחר כך - שם הספר, עם הטייה, כרגיל, אך לפני מקום ההוצאה יבואו מספרי העמודים בהם נמצא המאמר בסוגריים.

דוגמאות:

אדוני, ח., ונוסק, ה. (1997). אני, ישראלי, ואזרח העולם: הטלויזיה בכבלים והשלכותיה על קשרים חברתיים. בתוך ד. כספי (עורך), *תקשורת ודמוקרטיה בישראל* (עע' 97-115). תל אביב: מכון ון-ליר והקיבוץ המאוחד.

Alexander, J.C. (1988). Durkheimian sociology and cultural studies today. In J. C. Alexander (Ed.), *Durkheimian sociology: Cultural studies* (pp. 1-21). Cambridge: Cambridge University Press.

בדוגמא האחרונה אין טעות. כך רושמים את המבוא של אלכסנדר לספר שהוא ערך. המבוא שאותו אנו מאזכרים הוא למעשה מאמר בתוך ספר ערוך.

3. מאמר מתוך כתב עת:

שם המחבר, שנת פרסום ולאחר מכן, שם המאמר, ללא המילה "בתוך". שם כתב העת עם הטייה (כשכותבים באנגלית - בשם כתב העת כל האותיות הראשונות תהיינה גדולות, למעט מילות הקישור, זאת בשונה משמות של ספרים או מאמרים, ובדומה לשמות ההוצאות לאור), אחר כך מספר הכרך, גם הוא עם הטייה (אם רוצים ניתן לציין גם את מספר החוברת). מספרי העמודים בהם מופיע המאמר ללא סוגריים, וללא ציון עע' או pp. אין צורך לציין את מקום ההוצאה.

דוגמאות:

קימרלינג, ב. (1998). הישראלים החדשים: ריבוי-תרבויות ללא רב-תרבותיות. *אלפיים*, 16, 1-31.

Liebes, T., & Bar-Nachum, Y. (1994). What a relief: When the press prefers celebration to scandal. *Political Communication*, 11, 35-48.

* - מה לעשות כשיש חמישה מחברים? ראינו ששניים אפשר לרשום, אך משלושה ועד חמישה (כולל), רושמים בגוף העבודה את כולם באזכור הראשון ולאחר מכן, אם מזכירים את אותו הספר שוב, רושמים את שם המחבר הראשון ולאחריו את המילה: **ואחרים** ובאנגלית - et al. אך ברשימה הביבליוגרפית עלינו לרשום את כולם. כשיש שישה מחברים ומעלה, רושמים בגוף העבודה רק את שם המחבר הראשון ולאחריו את המילה **ואחרים**, אך ברשימה הביבליוגרפית, רושמים את כל השמות. כשיש יותר משישה מחברים, רושמים גם ברשימה הביבליוגרפית רק את ששת המחברים הראשונים ולאחר מכן רושמים: **ואחרים**.
דוגמאות:

בטקסט נרשום (**אזרחי ואחרים, 1997**), אך ברשימה הביבליוגרפית נרשום:
אזרחי, י., בן-שחר, ע., ולא, ר. (1997). רפורמה בשידור הציבורי. ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה.

כמובן שכללים אלה חלים גם על מקורות באנגלית - (Bellah, et al., 1985), וברשימה:
Bellah, R.N., Madsen, R., Sullivan, W.M., Swidler, A., & Tipton, S.M. (1985). *Habits of the heart: Individualism and commitment in American life.* Berkeley: University of California Press.

* - ספר ששנת ההוצאה הראשונה שלו חשובה, כפי שקורה בתרגומים, בהוצאות מיוחדות ובספרים קלאסיים, תירשם השנה המקורית במהלך הטקסט, ולאחר לוכסן תירשם שנת ההוצאה בפועל. למשל, בטקסט ירשם (Tarde, 1898/1969), וברשימה:
Tarde, G. (1898/1969). *Opinion and conversation.* In G.Tarde *On communication and social influence.* (Edited by T.N. Clark). Chicago: University of Chicago Press.

בדוגמה זו של טארד, אנו רואים כי פרק בודד מתוך אוסף של מחבר ירשם בדומה למאמר בספר ערוך, רק שלא נרשום (Ed.) ליד שם המחבר בפעם השנייה. במקרה זה נרשם שם העורך של כתבי טארד, אולם אין זה הכרחי.

אלה הם סוגי הפריטים העיקריים, אך ישנם עוד כמה:

4. כתבה מתוך עיתון יומי:

ככלל, תירשם על פי כללי הרישום של מאמר מכתב עת, אך בציון התאריך המדויק, לדוגמא:

פוסטמן, נ. (1997, יוני, 13). תחת מפלי המידע (נאום בועידה העולמית לעיתונאים). הארץ, ב 7.

Vincentelli, E. (1998, October, 13). Easy does it. *The Village Voice*, 66.

בדוגמא העברית לא היינו חייבים לציין בסוגריים כי זהו נאום, אך המידע מוסיף.

* - לעיתים איננו יודעים מיהו מחבר הכתבה בעיתון. במקרה זה נרשום את שם המאמר במקום שם המחבר שאינו ידוע:
אצלי הכל בסדר, רק אתה מעצבן אותי. (1997, מאי, 11). ידיעות אחרונות (המוסף ליום העצמאות), 24-27.

5. נתונים סטטיסטיים וסקרים:

בדומה לספר, או למאמר (תלוי מהיכן נלקחו), לדוגמא:

טלסקר (יוני, 1997). נתונים מאת הרשות השניה לטלוויזיה ולרדיו אודות סקרי צפיה.

6. אזכור של סרט או משדר טלוויזיה:

שם המפיק (וציון בסוגריים כי זהו המפיק), שם הבמאי (וציון בסוגריים כי זהו הבמאי), שנת סיום ההפקה, שם הסרט (וציון בסוגריים מרובעים את היות המקור סרט), שם חברת ההפקה ומיקומה. לדוגמא:

Harrison, J. (Producer), & Schmiechen, R. (Director). (1992). *The story of Evelyn Hooker* [Film]. New York: COM Inc.

באזכור של תוכנית בודדת או באזכור של פרק ספציפי מתוך סדרה, יירשם שם המפיק, שם הבמאי, שם הפרק, שם הסדרה, חברת ההפקה ומיקומה. לדוגמא:
דרורי, ג. (מפיק ועורך), וצ'פלין, ס. (במאי). (1998). שלח את עמי. בתוך *תקומה* [משדר]

טלוויזיה]. ירושלים: הטלוויזיה הישראלית.

באזכור של משדר טלוויזיה אקטואלי יצוין שם התכנית (בדומה למאמר בעיתון שמחברו אינו ידוע), התאריך המדויק, שם עורך המהדורה (מופיע בקרדיטים), חברת ההפקה ומיקומה. לדוגמא:

החדשות (1998, אפריל, 20). ערן בן-פורת (עורך) [משדר טלוויזיה]. ירושלים: חברת החדשות.

7. אזכור של חומר מתקליט או מ-CD:

בדרך כלל מדובר בטקסטים של יצירות מוסיקליות מאוספים (תקליטים/תקליטורים) של זמרים. ירשם שם מחבר הטקסט (המלים), שנת ההוצאה הראשונה, שם המבצע (אם שונה משם המחבר), שם המבצע של שירי האוסף או שם עורך האוסף, שם האוסף, ובסוגריים מרובעים יצוין סוג המדיום - קלטת, תקליט או CD, חברת ההפקה ומיקומה, לדוגמא:

מנור, א. (1976). יום שישי חזר. (מבצע - כספי, מ.). בתוך מ. כספי, מתי כספי.] CD. חולון: NMC מוסיקה בע"מ.

8. אזכור של מידע מהאינטרנט (מאמר או אבסטרקט):

באופן כללי, יש להקפיד על אזכור שם המחבר (אם קיים, ואם לא אז כמו במאמרי עיתון, יופיע שם המאמר במקומו), שנת ההוצאה (אם מדובר במאמר מהיוזנט - התאריך המדויק, אם אין תאריך, מסמנים: [n.d [no date] במקום התאריך), שם המאמר (אם לא הופיע קודם), סוג המידע (מאמר, אבסטרקט, תמונה, קובץ קול), סוג מקור המידע בסוגריים מרובעים, הגדרה מדויקת עד כמה שאפשר של כתובת ה-URL (בִּיּוּב) או של קבוצת הדיון (ביוזנט), תאריך ה"הורדה" בפועל (בִּיּוּב),

להלן דוגמאות:

מאמר מתוך אתר אינטרנט/כתב עת המתפרסם באינטרנט בלבד:

Barlow, J.P. (1996, February 8). A declaration of the independence of cyberspace. *Electronic Frontier Foundation*. Retrieved October, 10, 2002, from <http://www.eff.org/~barlow/Declaration-Final.html>

ספר אשר מופיע גם בגרסה מקוונת:

Norris, P. (2001). *Digital divide? Civic engagement, information poverty and the Internet worldwide* [Electronic version]. Cambridge University Press.

Retrieved October 2, 2004, from <http://ksghome.harvard.edu/~pnorris/Books/Digital%20Divide.htm>

כתבה מעיתון יומי, המופיע בגרסה מקוונת:

כהן, ע. (22 נובמבר, 2005). עוני בקיבוצים: 82% מרוויחים פחות משכר מינימום.

הארץ. נמצא 24 נובמבר, 2005, מתוך <http://haaretz.co.il>

מסמך ללא תאריך פרסום:

Preliminary results of survey of musicians. (n.d.). Retrieved April 5, 2000,

from <http://www.pewinternet.org>

מסמך מתוך אתר מוסדי, ללא מחבר וללא תאריך פרסום:

משרד התקשורת. (ללא תאריך). *חוק התקשורת (בזק ושידורים)*, השתמ"ב-1982.

הוצא 5 דצמבר, 2004, מתוך <http://www.moc.gov.il/new/hebrew/index.html>

מסר שנשלח לפורומים/קבוצות שיחה ורשימות תפוצה אלקטרוניות:

במקרים אלו יש לכתוב את שם השולח (בדומה לשם מחבר) ואו את שם המסך שלו.

כמו כן, יש לכתוב את התאריך המדויק של שליחת המסר. מספר המסר מתוך כלל

המסרים ברשימה צריך להיות כתוב בסוגריים. יש לסיים במילים: **המסר נשלח אל**

ולאחריהן הכתובת של הפורום/קבוצת שיחה ואו רשימת התפוצה.

כתומי. (22 נובמבר, 2005). סקרי כזב - התנתקות לא תהיה! [מסר 103]. מסר נשלח

ל <http://www.nrg.co.il/online/1/ART1/010/956.html>

שימו לב: אין להדגיש בקו תחתון את כתובת ה URL ואין לשים נקודה בסיומה.

לסיכום, בעמוד הבא מופיעה רשימה ביבליוגרפית של כל הדוגמאות הנ"ל:

ביבליוגרפיה

אדוני, ח., ונוסק, ה. (1997). אני, ישראלי, ואזרח העולם: הטלויזיה בכבלים והשלכותיה על קשרים חברתיים. בתוך כספי, ד. (עורך), *תקשורת ודמוקרטיה בישראל* (עע' 97-115). תל אביב: מכון ון-ליר והקיבוץ המאוחד.

אזרחי, י., בן-שחר, ע., ולאלי, ר. (1997). *רפורמה בשידור הציבורי*. ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה.

אצלי הכל בסדר, רק אתה מעצבן אותי. (1997, מאי, 11). *ידיעות אחרונות (המוסף ליום העצמאות)*, 24-27.

דרורי, ג. (מפיק ועורך), וצ'פלין, ס. (במאי). (1998). שלח את עמי. בתוך *תקומה* [משדר טלוויזיה]. ירושלים: הטלוויזיה הישראלית.

החדשות (1998, אפריל, 20). ערן בן-פורת (עורך) [משדר טלוויזיה]. ירושלים: חברת החדשות.

טלסקר (יוני, 1997). *נתונים מאת הרשות השנייה לטלוויזיה ולרדיו אודות סקרי צפיה*. כהן, ע. (22 נובמבר, 2005). עוני בקיבוצים: 82% מרוויחים פחות משכר מינימום. *הארץ*.

נמצא 24 נובמבר, 2005, מתוך <http://haaretz.co.il>

כספי, ד., ולימור, י. (1992). *המתווכים: אמצעי התקשורת בישראל 1948-1990*. תל אביב: עם עובד.

כתומי, כ. (22 נובמבר, 2005). סקרי כזב - התנתקות לא תהיה! [מסר 103]. מסר נשלח

ל <http://www.nrg.co.il/online/1/ART1/010/956.html>

מנור, א. (1976). יום שישי חזר. (מבצע - כספי, מ.). בתוך מ. כספי, *מתי כספי*. [CD]. חולון: NMC מוסיקה בע"מ.

משרד התקשורת. (ללא תאריך). *חוק התקשורת (בזק ושידורים)*, השתמ"ב-1982. הוצא

5 דצמבר, 2004, מתוך [http:// www.moc.gov.il/new/hebrew/index.html](http://www.moc.gov.il/new/hebrew/index.html)

פוסטמן, נ. (1997, יוני, 13). תחת מפלי המידע (נאום בוועידה העולמית לעיתונאים). הארץ, ב 7.

קימרלינג, ב. (1998). הישראלים החדשים: ריבוי-תרבויות ללא רב-תרבותיות. אלפיים, 16, 1-31.

Alexander, J.C. (1988). Durkheimian sociology and cultural studies today. In Alexander, J.C. (Ed.), *Durkheimian sociology: Cultural studies* (pp.1-21). Cambridge: Cambridge University Press.

Barlow, J.P. (1996, February 8). A declaration of the independence of cyberspace. *Electronic Frontier Foundation*. Retrieved October, 10, 2002, from <http://www.eff.org/~barlow/Declaration-Final.html>

Bellah, R.N., Madsen, R., Sullivan, W.M., Swidler, A., & Tipton, S.M. (1985). *Habits of the heart: Individualism and commitment in American life*. Berkeley: University of California Press.

Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*. Stanford, CA: Stanford University Press.

Harrison, J. (Producer), & Schmiechen, R. (Director). (1992). *The story of Evelyn Hooker* [Film]. New York: COM Inc.

Liebes, T., & Bar-Nachum, Y. (1994). What a relief: When the press prefers celebration to scandal. *Political Communication*, 11, 35-48.

Norris, P. (2001). *Digital divide? Civic engagement, information poverty and the Internet worldwide* [Electronic version]. Cambridge University Press. Retrieved October 2, 2004, from <http://ksghome.harvard.edu/~pnorris/Books/Digital%20Divide.htm>

Preliminary results of survey of musicians. (n.d.). Retrieved April 5, 2000, from <http://www.pewinternet.org>

Tarde, G. (1898/1969). Opinion and conversation. In G.Tarde, *On communication and social influence*. (Edited by T.N. Clark). Chicago: University of Chicago Press.

Vincentelli, E. (1998, October, 13). Easy does it. *The Village Voice*, 66.

בעמודים הבאים תמצאו דוגמאות הדפסה לשער ולתוכן העניינים. מומלץ להכינם פעם אחת, לשמור במחשב, ולהשתמש כתבנית להגשה של כל העבודות.

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב
הפקולטה למדעי הרוח והחברה
המחלקה לתקשורת

כותרת/נושא העבודה

(סמינריונית או רפרט - לציין את סוג העבודה)

במסגרת הקורס: (שם הקורס כפי שמופיע בידיעון)

המרצה: (כפי שהוא מופיע בידיעון)

המתרגל: (אופציונלי, אם יש מתרגל)

מגיש: (שם הסטודנט ומספר תעודת הזהות)

תאריך ההגשה: XX/XX/XXXX

תוכן העניינים

2.....	מבוא.....
4.....	פרק 1 - כותרת.....
8.....	פרק 2 - כותרת.....
8.....	תת פרק 2.1: כותרת.....
10.....	תת פרק 2.2: כותרת.....
	פרק 3 - כותרת הפרק (אם הכותרת ארוכה ביחס לכותרות הפרקים הקודמים יש לרדת שורה).....
13.....	פרק 4 - כותרת הפרק.....
17.....	פרק 5 - כותרת הפרק.....
21.....	סיכום.....
24.....	ביבליוגרפיה.....
26 ...	נספח א' - כותרת הנספח הראשון.....
29.....	נספח ב' - כותרת הנספח השני ארוכה, אך בדומה לפרק השלישי הדבר אינו מהווה בעיה.....
31.....	

9. ספרי הדרכה מומלצים

- אלחנני, א. (1990). *החיבור האוניברסיטאי, עקרונות ותרגילים*. תל-אביב: דיונון.
- אשל, ר. (1992). *מדריך לכתיבת עבודות סמינריוניות במדעי הרוח*. ירושלים: אקדמון.
- בירנבאום, מ. (1993). *מי מפחד מעבודת מחקר*. תל-אביב: מפעלים אוניברסיטאיים.
- בן כנען, י. (1994). *לכתוב עבודה*. תל-אביב: מט"ח.
- וולפה, ע. (1995). *חיבור מדעי-האתגר*. תל-אביב: דיונון.
- עדן, נ. (1989). *במילים אחרות: פרקים בכתיבה עיונית*. ירושלים: אקדמון.
- ערפלי, ב. (1996). *מדריך להגשת חיבור אקדמי*. תל אביב: מכללת בית ברל ואוניברסיטת תל אביב.
- שקט, ז. (1992). *תכנון חיבור אוניברסיטאי וכתיבתו*. תל-אביב: דיונון.

- American Psychological Association. (2001). *Publication Manual of the American Psychological Association (5th ed.)*. Washington DC: The author.
- Becker, H. (1986). *Writing for social scientists*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Flower, L. (1988). *The Construction of propose in writing and reading*. Berkley: University of California Center for the Study of Writing.
- Spatt, B. (1991). *Writing from sources*. New York: St. Martin Press.
- Taylor, G. (1989). *The student's writing guide: For the arts and social science*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Turabian, K.I. (1987). *A manual for writers of term papers thesis and dissertations*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Willis, H. (1978). *Writing term papers: The research paper, the critical paper*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.

אתרי אינטרנט מומלצים:

- [מיומנות אקדמית](#)
- [האתר של דיאנה הקר](#)
- [American Psychological Association \(APA\) Style](#)

מומלץ להיכנס ל:

[APA "Style Tips"](#)

[Citation Style Online](#)

ש: מה כדאי? עבודה אמפירית או עיונית?

ת: תלוי בעניין האישי, במיומנויות ובנטיות האישיות ותלוי בשאלת המחקר. בשאלת מחקר כגון "הסיבות להתנגשות בין החשיבה הנאו-מרקסיסטית לתפיסות פוסט-מודרניות" אין טעם לעשות סקרים, אך כדאי לקרוא לעומק את איגלטון, אדורנו, מרקס; ומולם את פיש, ליוטאר וניטשה. מנגד, בשאלת המחקר "הקשר בין צפייה בטלנובלות לעלייה במשקל", פיש ואדורנו ישמשו כחומר רקע בלבד, עליו תצטרכו לפתח שיטת מחקר.

ש: כמה מקורות ביבליוגרפיים צריך?

ת: ככלל - כמה שיותר, אך זאת רק אם יש להם תרומה משמעותית לעבודה ולא לאורך הרשימה הביבליוגרפית. עם זאת, שימוש מצוין בחמישה עשר פריטים בלבד, עדיף לאין ערוך על פני רשימה לא עניינית של ארבעים.

ש: אפשר להשתמש רק במקורות בעברית?

ת: עקרונית, אין בעיה, אך ספק אם זה אפשרי - כל כך מעט כתבי עת יוצאים בעברית, ואין תרגום לפריטים קלאסיים רבים.

ש: מצאתי מאמר דרך אינדקס באינטרנט ולא דרך הספרייה. זה טוב לא?

ת: אם המאמר פורסם בכתב עת מדעי מוכר - זה מצוין!

ש: מצאתי מאמר באינטרנט, זה גם טוב?

ת: בתנאי שהוא יוצא לאור במסגרת עריכה שמקפידה על איכותו האקדמית, כמו מהדורת on-line של כתב עת או e-journal אקדמי.

ש. כמה צריך לקרוא כדי לכתוב עבודה?

ת. אין מרשם קבוע, אבל יש מבחן בטוח. אם מדובר בעבודה עיונית, הקריאה מגיעה למעין רוויה, כשהקורא מתחזק בתחושתו שיש לו תמונה כוללת על הנושא, הסעיפים וראשי פרקים. תחושה זו מתחזקת, לעתים, כאשר הקורא מתרשם שכל פריט נוסף כמעט ואינו מחדש לתמונה הכוללת שהתגבשה על הסוגיה.

ש: כמה פרקים צריך?

ת: בעבודה אמפירית, המסגרת די קבועה מראש, ראה לעיל. בעבודה עיונית - על פי מהלכי הטיעון.

ש: מהו אורך העבודה?

ת: קשה לענות על שאלה מעין זו, כיוון שהאורך תלוי במטרה הנחקרת, בשאלות המחקר ובדרך המחקר. ככלל, היקף של 6000-8000 מלים הוא מקובל, אך שוב, ניתן לכתוב עבודה מעולה ב-5000 מלה, או עבודה גרועה ב-10000, תלוי בתוכן.

ש: האם כדאי להעדיף קיצור דרך ולמצוא עבודה מוכנה?

ת: הפיתוי מובן ואינו קטן. יש מקורות שמציעים עבודות סמינריוניות למכירה ובמחיר סביר. במקרים מיוחדים, נראה שאפשר להגיש פעמיים אותה עבודה, אולי בשינויים קלים, בשני קורסים ו/או בחוגים שונים. לעיתים, חברים מחליפים ביניהם עבודות כחלק מ"עזרה הדדית".

גם אם שמעת על מקרים של "חכמים" אשר הצליחו להגיש עבודה "לא מקורית", אין לקנא בהם. לעיתים, מתוך קוצר ראות אנשים מזיקים לעצמם. גם אם ה"מחיר" איננו מייד, הוא עלול להתברר כגבוה בטווח הארוך. צא וחשוב, מי שמגיש עבודה לא מקורית, לא רק שנותן יד למעשה הונאה, אשר עלול להתגלות ולגרור עונש כבד, אלא אף מסב נזק לעצמו. הלימודים בנויים כך שמי שמחמיץ משהו בשלב כלשהו, מתקשה בשלב מתקדם יותר. מי שלא התנסה בעצמו בעבודה סמינריונית לתואר ראשון, לא ידע כיצד להכין עבודה בהמשך, לתואר שני או לתואר שלישי.

שכן, לכל "קיצור דרך" יש מחיר!!!

כאמור, עבודה סמינריונית יכולה להיות הזדמנות ללמוד נושא שמעניין אותך ולהתמחות בו. אם בסיומה, אתה בקיא, אולי אף יותר מן המרצה, סימן שלא החמצת הזדמנות זו. יתרה מזאת, כשם שהעבודה העשירה את ידיעותיך, היא עשויה להעשיר את ידיעותיו של כל מי שיעיין בה.

ב ה צ ל ח ה !